

WPROWADZENIE

Rosnące zainteresowanie badaniami nowych form zależności byłych kolonii nie może dziwić – życie ponad trzech czwartych ludzkości kształtowane było przez doświadczenie kolonizacji. Studia te mają nie tylko dużą wartość poznawczą, ale stanowią także rozrachunek z kolonialnym uwikłaniem europejskich nauk społecznych, z których wiele wyrosło na krzywdzie represjonowanej rdzennej ludności. Jak w przypadku każdej mody akademickiej, mamy jednak do czynienia z aplikowaniem dyskursu postkolonialnego do prawie każdego zagadnienia. Czy te nowe opisy wnoszą jakąś naukową wartość dodaną, czy też są jedynie tłumaczeniem starej narracji na nowy, popularny język studiów postkolonialnych? Liczne wątpliwości nakazują krytyczny rozrachunek ze stanem wiedzy, zwłaszcza w przypadku badań dotyczących krajów Europy Środkowej i Wschodniej.

Podstawowe wnioski płynące z rozpoznania mieszczących się w ramach perspektywy postkolonialnej i – czasem traktowanej jako oddzielna – postzależnościowej (*subaltern studies*) są dziś dobrze znane. Dobrą miarą ich przyswojenia jest obecność odpowiednich rozdziałów w podręcznikach akademickich traktujących o współczesnych teoriach społeczeństwa czy kultury. Nie chcemy tu rozstrzygać interesującej skądinąd kontrowersji, czy i ewentualnie pod jakimi warunkami ujęcia postkolonialne można określić mianem teorii w takim samym sensie jak np. psychoanalizę czy strukturalizm, i czy nie lepiej mówić w tym kontekście – podobnie jak w przypadku wielu innych inkarnacji *cultural studies* – o perspektywie albo wręcz o pewnym polu zainteresowań. Niezależnie od wyniku takich potencjalnych rozważań o charakterze metateoretycznym, które zapewne musiałyby uwzględnić postulaty analityczne socjologii wiedzy, jesteśmy przekonani, że bogata literatura z dziedziny studiów postkolonialnych dowodzi tego, że ferment intelektualny wywołany przez kontynuatorów myśli Frantza Fanona i Edwarda W. Saïda pozwolił zwrócić uwagę na wiele kulturowych i społecznych zjawisk będących konsekwencją szeroko pojętych kolonialnych i postkolonialnych zależności, walnie przyczyniając się nie tylko do zobaczenia w nowym świetle problemów dotychczas inaczej opisywanych, ale także do wykrystalizowania całych pól badawczych – na tyle szerokich i poznawczo doniosłych, że dziś można już mówić o instytucjonalizacji studiów postkolonialnych. Nie zamierzając powielać ani kwestionować podręcznikowych ustaleń, chcielibyśmy – zwłaszcza w dziedzinach rzadko traktowanych jako typowe pola postkolonialnych eksploracji – sformułować kilka pytań sprawdzających potencjał interpretacyjny tkwiący w tej perspektywie.

Przy okazji chcielibyśmy również zaakcentować wkład uczonych polskich, którzy – jak sądzimy – w wielu przypadkach zbyt pochopnie są wyłączani z pisanej – choćby przywołaniami bibliograficznymi – historii studiów postkolonialnych. Kieruje nami nie tyle intencja „naukowego nacjonalizmu”, ile raczej przeświadczenie o tym, że uwzględnienie dokonań tych uczonych pozwoli ujęcia te pogłębić i skierować na mniej oczywiste pola.

Trzonem numeru, który oddajemy czytelnikom do rąk, jest blok tematyczny, w którym prezentujemy artykuły pióra historyków, socjologów i antropologów zogniskowane wokół pytań i problemów, jakie w obrębie pól badawczych poszczególnych dziedzin współczesnych nauk humanistycznych i społecznych pozwala postawić perspektywa postkolonialna. Blok otwiera studium *Marian Małowist – polihistor i pionier „postcolonial studies” w Polsce* autorstwa Błażeja Popławskiego. W naszym przekonaniu dorobek naukowy Mariana Małowista jest nie dość dobrze przyswojony przez współczesną naukę i tym bardziej zasługuje na to, by przypominać, że niektóre jego idee wyprzedzały epokę, w której tworzył. Inspirowany myślą Witolda Kuli obszerny artykuł Andrzeja W. Nowaka pt. *Czy możliwa jest metrologiczna suwerenność? Metrologia i ekonomia polityczna miary*, zręcznie wykorzystujący najlepsze tradycje socjologii historycznej, stawia pytanie o to, co ekonomia polityczna miary ma do zaoferowania perspektywie postkolonialnej. Artykuł Urszuli Markowskiej-Manista pt. *Kolonialne i postkolonialne uwikłania łowców-zbieraczy w Afryce Środkowej* odsłania współczesne mechanizmy cywilizacyjne zmierzające do terytorialnego i mentalnego wywłaszczenia Pigmejów z ich zasobów naturalnych i opartego na przekazie ustnym dziedzictwa kulturowego. Artykuł Romana Chymkowskiego *O pionierkach antropologicznych badań Algierii* ukazuje – na przykładzie sylwetki Germaine Tillion – narodziny francuskiej etnografii z ducha polityki kolonialnej, stawiając tezę o wciąż ciężącym nad perspektywą antropologiczną brakiem narzędzi odpowiednich do badania kultur muzułmańskich. Zuzanna Kołucka na podstawie swoich badań terenowych opisuje jedno z popularnych widowisk chińskich, które współczesnym mieszkańcom Państwa Środka prezentuje wyobrażenia o mieszkańcach Zachodu. Wnioski płynące z tej analizy są interesujące nie tylko ze względu na manifestujące się w omawianym zjawisku napięcie swój – obcy, ale także z uwagi na słabo w Polsce znany kontekst chińskiego nacjonalizmu i chińskich teorii modernizacji. Artykuł Pawła Marczewskiego pt. *Paradoksy samokolonizacji Europy Wschodniej* stawia jedno z najważniejszych pytań o tożsamość kulturową Europy Wschodniej. Zrekonstruowawszy spory teoretyczne wokół koncepcji postkolonializmu, autor formułuje własne stanowisko metateoretyczne. Tekst Lecha M. Nijakowskiego pt. *O przydatności studiów postkolonialnych w badaniach Śląska* jest próbą odpowiedzi na pytanie o to, czy studia postkolonialne pozwalają powiedzieć coś nowego o gospodarczej peryferyjności i specyfice tożsamości Ślązaków i Śląska. Blok tematyczny zamyka artykuł Moniki Zajkowskiej *Swoi, gdy polscy. Inni, gdy głusi. Praktyki kolonizatorskie wobec głuchych w Polsce*. Autorka stawia w nim pytanie, czy o głuchych należy myśleć jak o kulturze, a zatem czy tworzenie dla nich z zewnątrz, tzn. przez osoby słyszące, wizualnych systemów komunikacji jest praktyką symbolicznej kolonizacji.

Roman Chymkowski, Lech M. Nijakowski